

Používanie etnonymov Rusín a Ukrajinec vo vybraných dokumentoch Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny (1945-1948)

Marián Gajdoš, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, gajdosm@saske.sk

GAJDOŠ, Marián. Using of ethnonym Rusyn and Ukrainian in selected documents of Ukrainian National Council Prjaševščina (1945-1948). Individual and Society, 2000, Vol. 3, No. 3.

Among the members of Ruthenian population in Slovakia during years 1945 - 1948 an opinion, that they constitute an independent nation and not only ethnic minority, was widely accepted. This idea was primarily addressed to the political elites in Czechoslovakia, with aim to convince them, that representation of Ruthenian population is the relevant and equal partner to be counted with. Correspondingly, with the emphasis placed on national unity of Ruthenians, a question of unified name emerged. Because this was a very sensitive issue, in spite of several endeavours to find a common ground, an agreement in regard to unified name of this ethnic community was not reached. The unified name "Ukrainian", "Ukrainian nationality"... started to be applied only in fifties, with the support of government institutions. During years 1945 - 1948 it was common to find in documents of same provenance a various names used to designate this ethnic community, such as Ukrainians, Russians, Carpathorussians, Ruthenians, Ukrainias and Russians, Ruskies, Carpatho Ukrainias et cetera. We illustrate use of these various names on selected contemporary documents. The representatives of Ruthenian intelligentsia were unable, in regard to this issue, abstain from differing, occasionally controversial attitudes. This fact was not, till now, sufficiently analysed and its relevance to development of Ruthenian/Ukrainian ethnic community in Slovakia during years 1945 - 1948 was not evaluated.

Ruthenian population. Ruthenian/Ukrainian ethnic community. Slovakia.

Po 2. svetovej vojne sa občianaruskej, rusínskej, ukrajinskej, resp. karpatoruskej národnosti* v Československu z hľadiska právneho postavenia nachádzali v podstatne priaznivejšej situácii ako obyvatelia nemeckej a maďarskej národnosti, ktorým v tom období boli občianske práva upierané.¹V koncepciách povojnovej obnovy Československa bola politická a občianska rovnoprávnosť Rusínov/Ukrajincov plne akceptovaná. Ich národné práva boli garantované predstaviteľmi štátu i politických strán, ktorí deklarovali záujem spolupracovať pri riešení kultúrnych, politických i hospodárskych otázok rusínskeho obyvateľstva², a to aj napriek obavám, ktoré boli vyvolané separatistickými prejavmi.

Pôvodné predpoklady, že Československá republika bude obnovená v predmníchovských hraniciach, sa nere realizovali. Aj keď najvyšší predstavitelia ČSR otázky súvisiace s možným pripojením územia Podkarpatskej Rusi k Ukrajine, teda k ZSSR, zvažovali už v roku 1939, rozhodnutie o vystúpení Zakarpatskej Ukrajiny zo zväzku Československa a jej pripojení k ZSSR zaskočilo českú a slovenskú reprezentáciu, a to bez ohľadu na jej politickú orientáciu.³Na druhej strane tento krok vyvolal aktivizáciu kultúrnych a politických elít na Slovensku žijúcich Rusínov/Ukrajincov, pre ktorých v tomto smere mohli byť inšpiráciou aj pokusy o pripojenie časti územia severného Rumunska (marmaroško szigeteský región) k Zakarpatsku.⁴

V súvislosti s uvedeným sa nazdávam, že úlohou zakladajúceho zjazdu UNRP, ktorý sa uskutočnil 1.

marca 1945 v Prešove, nebolo "len" inštitucionalizovať kultúrnu a politickú reprezentáciu ukrajinského a ruského obyvateľstva v Československu. Domnievam sa, že delegáti, resp. ich značná časť, pri proklamovaní národnej jednoty obyvateľstva Prjaševščiny s ľuďmi Zakarpatskej Ukrajiny a ruským národom mali na mysli aj teritoriálnu jednotu Prjaševščiny a Zakarpatska, resp. ako sa dá usudzovať podľa dobových prameňov, na severovýchodnom Slovensku našli živnú pôdu aj myšlienky o pripojení k ZSSR⁵.

Na ustanovujúcom zjazde UNRP ako i počas jej pôsobenia v nasledujúcich rokoch bola často zdôrazňovaná nadstraníckosť UNRP a názory o pokrokovosti Ukrajincov a Rusov v porovnaní s ostatným obyvateľstvom. Podobne značne frekventovaná bola idea, ktorá pretrvávala aj po februári 1948, že rusínske obyvateľstvo na Slovensku netvorí národnostnú menšinu, ale je samostatným národom. Uvedenú tézu v rokoch 1945-1948 prezentovala UNRP v tlači i v oficiálnych dokumentoch a jej propagovanie zintenzívnelo v roku 1946, v súvislosti s prípravou novej Ústavy ČSR.⁶

Zdôrazňovanie týchto názorov do istej miery prispievalo medzi Rusínmi k eufórii, ktorá v tom období pomáhala prekonávať aj existenčné problémy. Podľa nášho názoru však deklarovanie jednotného postoja bolo v skutočnosti adresované politickým elitám v Československu, ktoré mali získať presvedčenie, že reprezentácia rusínskeho obyvateľstva predstavuje zodpovedného a rovnocenného partnera, s ktorým je potrebné počítať, a malo pomôcť pri presadzovaní požiadaviek prezentovaných UNRP.

V súvislosti so zdôrazňovaním národnej jednoty Rusínov vyvstala aj otázka jednotného pomenovania etnika. Keďže išlo o veľmi citlivú otázku, napriek viacerým pokusom sa nepodarilo zhodnúť na spoločnom pomenovaní a jednotné označenie "Ukrajinec", "*ukrajinská národnosť*" a pod. sa začalo uplatňovať až v päťdesiatych rokoch s podporou štátnych inštitúcií.

V rokoch 1945-1948 bolo bežné, že v dokumentoch tej istej proveniencie sa na označenie etnika uvádzali pomenovania "Ukrajinci, Rusi, Karpatorusi, Rusíni, Ukrajinci a Rusi, Russkie Ukrajinci, Karpatskí Ukrajinci, ...". Pozornosť si zasluhuje aj fakt, že v dobovej tlači a v dokumentoch sa najčastejšie používal jazyk ruský. Uvedené konštatovanie v nasledujúcom texte ilustrujeme na vybraných dokumentoch tohto obdobia.

Zaujímavé je napríklad signovanie listu z 29. novembra 1944, zaslaného Centrálnej národnej rade v Mukačeve, v ktorom je vyjadrené želanie pripojiť k Zakarpatskej Ukrajine celú "*Prešovskú Ukrajinu*" spolu s Haličskou Lemkovčinou a autori ktorého sa predstavujú ako členovia Dočasného národného výboru "*prjaševskich i russkich ukrajincev*".⁷

Podobne, pre pomenovanie etnika, sa nepoužíval jeden termín ani na rokovaní ustanovujúceho zjazdu UNRP, kde tejto otázke bola venovaná osobitná pozornosť. V zjazdových materiáloch sa používajú termíny "*ukrajinské obyvateľstvo*", "*ukrajinský národ*", "*obyvateľstvo ukrajinských okresov Prjaševščiny*", "*obyvateľstvo Prjaševščiny*". Vo vystúpeniach Vasilá Karamana a Dr. Dezidera Rojkoviča bola mnohorakosť pomenovaní hodnotená ako dôsledok predchádzajúceho vývoja, keď sa bolo potrebné brániť denacionalizácii ukrajinského národa Prjaševščiny. Preto aj etnonyma "*Rusín, Rusnák, Rusňak*" bolo D. Rojkovičom hodnotené ako pokus o prerušenie väzieb na materský národ. Z protokolu zjazdu vyplýva, že za materský národ považoval maloruskú vetvu východných Slovanov.⁸ Neskoršiu zmenu orientácie národných buditeľov v 19. storočí z ukrajinskej na ruskú zdôvodňoval ako protest proti haličskému šovinizmu a politickému separatizmu, s čím súviselo aj odmietnutie pomenovania "*Ukrajinec, ukrajinský*". Podľa D. Rojkoviča, kým v minulosti väzby na ruský národ pomohli zachovať národnú existenciu, v nových podmienkach, ktoré vznikli oslobodením, prihlásenie sa k ukrajinskému národu odkrýva možnosti nebývalého rozvoja.⁹ Napriek tomu návrh V. Karamana, aby organizácia založená na tomto zjazde mala názov "*Ukrainskaja Narodnaja Rada Prjaševščiny*", nezískal jednomyselnú podporu, lebo časť prítomných sa nazdávala, že vhodnejší by bol termín "*russkaja rada*". Až po vystúpení Dr. Ivana Rohaľa-Ilkiva sa delegáti jednomyselne zhodli, aby organizácia mala v názve termín ukrajinská, aj keď dôvody uvádzané na podporu tohto návrhu boli značne zjednodušené, na čo určite mala silný vplyv hektická atmosféra rokovania a tiež treba zväziť aj otázku presného zápisu do protokolu.¹⁰

Medzi najvýznamnejšie koncepčné dokumenty tohto obdobia, ktoré sa týkali Rusínov/Ukrajincov, patria Memorandum Ukrajincov na Slovensku, ktoré Ukrajinská národná rada v Prešove (UNRP) schválila 22. apríla 1944 a adresovala ho Slovenskej národnej rade (ďalej SNR).¹¹ V memorande boli formulované základné postoje k Československej republike a jej orgánom, ako aj politické, kultúrne a hospodárske požiadavky vytvárajúce priestor pre rozvoj národnosti a jej rovnoprávne postavenie.¹²

Najčastejšie termíny v tomto dokumente, ktoré sa týkajú pomenovania etnika, sú: "*Ukrajinci*", "*Ukrajinci a*

Rusi", "ukrajinský ľud", "ukrajinské oblasti", "ukrajinské obvody", "príslušnosť k ukrajinskému národu". Pozornosť si zasluhuje aj skutočnosť, že miesto termínu Ukrajinska narodna rada Prjaševščiny (ďalej UNRP), ktorý bol zdrojom nedorozumení medzi slovenskou a ukrajinskou reprezentáciou, je v memorande použitý termín *Ukrajinská národná rada v Prešove*. Vo vzťahu k vzdelávaniu sa hovorí o "ukrajinských a ruských školách" a "jazyku ruskom a ukrajinskom".

SNR Memorandum Ukrajincom prerokovala na zasadnutí 26. mája 1945.¹³ Ocenila politické, hospodárske i kultúrne aktivity ukrajinského obyvateľstva na Slovensku a sľúbila podporu pri ich rozvíjaní. Zároveň prejednotila základné idey, podľa ktorých sa mali rozvíjať slovensko-ukrajinské vzťahy. Memorandum Ukrajincom a odpoveď SNR sa stali základnou platformou pre riešenie ukrajinskej otázky v Československu v rokoch 1945-1948. Išlo o principiálne nový model riešenia národnostných vzťahov, ktorý napriek tomu, že išlo o vzťah majority a minority, uplatňoval zásadu rovnocennosti. Z vtedajšieho pohľadu, keď medzi politickými špičkami, ale aj medzi väčšinou obyvateľstva ČSR dominovali názory o potrebe budovania štátu bez národnostných menšín, išlo o mimoriadne progresívny prvok v národnostnej politike. V nasledujúcich rokoch však tento trend nemohol byť rozvíjaný. Memorandum UNRP ako aj stanovisko SNR významne eliminovali hnutie za zjednotenie "Prjaševščiny" so Zakarpatskou Ukrajinou a prispeli k zjednodušeniu postupu pri vytyčovaní východných hraníc štátu, čo v tom čase bolo pre Československú republiku mimoriadne dôležité.¹⁴

V odpovedi SNR na Memorandum UNRP sa používa termín "slovenský národ", ale ako jeho pendant je použitý termín "ukrajinský ľud". Zároveň sa však hovorí o "spolupráci Ukrajincom a Slovákov". Vo vzťahu k pomenovaniu rusínskeho etnika žijúceho na Slovensku uvádzajú termíny "Ukrajinci", "Ukrajinci zo Slovenska", "Ukrajinci (Rusi)", "ukrajinské (ruské) obyvateľstvo". Podobne sa nepoužívajú jednotné a jednoslovné názvy ani vo vzťahu k inštitúciám - "ukrajinský referát", "ukrajinské (ruské) školstvo", resp. "ukrajinské (ruské) školy na Slovensku", "ukrajinský (ruský) školský inšpektor, vyučovacia reč" "ukrajinská (ruská)". Výnimkou je názov pre vrcholnú kultúrnu a politickú organizáciu Rusínov/Ukrajincom. Vo vzťahu k nej sa dôsledne dodržiava termín, ktorý je používaný aj v Memorande UNRP, t. j. "Ukrajinská národná rada, resp. Ukrajinská národná rada v Prešove".

Táto mnohorakosť pomenovaní sa vyskytuje prakticky počas celého obdobia aktívneho pôsobenia UNRP a prejavila sa i v dokumentoch zjazdu zvolanom UNRP na 7. októbra 1945. Na porovnanie uvádzame napr. rozdielnosť v názve protokolu, kde sa hovorí o druhom celonárodnom zjazde "delegátov z ukrajinských okresov Prjaševščiny"¹⁵, kým v rezolúcii sa uvádza, že ide o delegátov ukrajinského-ruského obyvateľstva Slovenska ("s"jezd delegátov ukrajinsko-ruského naselenija Slovakii")¹⁶.

Zaujímavé je aj signovanie telegramov, ktoré boli zo zjazdu odoslané. Telegramy adresované: J. V. Stalinovi a V. A. Zorinovi, Zd. Fierlingerovi, Predsedníctvu SNR, a Zboru povereníkov sú podpísané "delegáti ukrajinského a ruského obyvateľstva", kým v schválených textoch telegramov určených Dr. E. Benešovi a N. S. Chruščovovi sú podpísaní "delegáti ukrajinského obyvateľstva Prjaševščiny" a v prípade Národnej rady Zakarpatskej Ukrajiny ako odosielatelia sú uvedení "rodni a pokrvni bratia Prjaševščiny". Rozdiely sú tiež v tom, že v telegramoch československým a slovenským predstaviteľom sa nehovorí o ukrajinskom a ruskom, resp. ukrajinskom obyvateľstve Prjaševščiny, ale o delegátoch zastupujúcich uvedené etnikum Československa, resp. Slovenska.¹⁷

Zjazdové rokovanie potvrdilo názov organizácie UNRP a zamietlo požiadavku Predsedníctva SNR, aby v svojom názve a v pomenovaní časopisu UNR nepoužívala termín "Prjaševščina", "Prešovsko", "Prešovščina". V tejto súvislosti sa znova otvorila diskusia o vhodnosti používania termínu ukrajinská rada a pomenovaní príslušníkov etnika - Ukrajinci. Podobne ako na ustanovujúcom zjazde aj v tomto prípade sa argumentovalo tým, že uprednostnenie pomenovania "ruský" a používanie ruského jazyka bolo v minulosti vynútené ako obrana pred separatistickým hnutím, ktoré však v súčasnosti nemá v regióne živnú pôdu pre svoj rozvoj, a preto je možné bez obáv sa vrátiť k používaniu pôvodného a správneho pomenovania, t. j. Ukrajiniec, ukrajinský.¹⁸

V súvislosti s prípravou prvých povojnových volieb bolo pre prvú polovicu roka 1946 charakteristické výrazné zintenzívnenie politických aktivít. Veľmi razantne do roku 1946 vstúpila aj UNRP, ktorá 4. januára 1946 predložila SNR iniciatívny návrh, aby pri Zbore povereníkov bol zriadený "Úrad pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva na Slovensku".¹⁹ Túto požiadavku Predsedníctvo SNR odmietlo ako neopodstatnenú na zasadnutí 7. februára 1946 s tým, že otázku politického zastúpenia a práv pre obyvateľstvo ukrajinskej národnosti v Československu považuje za dostatočne vyriešenú, okrem iného aj umožnením ich zastúpenia v SNR a DNZ.²⁰ Zaujímavé na tomto dokumente je použitie zdvojeného pomenovania "Ukrajinci (Rusi)". Predpokladáme, že tomu tak bolo v záujme zvýraznenia rovnocennosti oboch termínov pre označenie jedného etnika alebo autori hľadali najvhodnejší spôsob ako zdôrazniť

blízkosť týchto dvoch etnických minorít.

V rámci predvolebných aktivít politickej strany na Slovensku hľadali možnosti rozširovania voličskej základne aj medzi Rusínmi. Z tohto dôvodu bola vytvorená aj Ukrajinsko-ruská sekcia Demokratickej strany (RUS DS), ktorej ustanovujúce zhromaždenie sa uskutočnilo v Prešove 6. augusta 1945. Inšpirujúca sa týmto príkladom aj Strana práce (SP) v rámci svojej organizačnej štruktúry vytvorila 1. februára 1946 rusko-ukrajinskú sekciu. Nie je úlohou tohto článku analyzovať činnosť týchto politických strán a ich sekcií.²¹ Chceme len upozorniť, že v súvislosti s pomenovaním svojich sekcií DS uprednostnila termín "ukrajinsko-ruská", kým Strana práce použila termín "rusko-ukrajinská sekcia". Na základe doterajších poznatkov však nevieme, či takéto poradie bolo náhodné, alebo vyplývalo z preferovania ukrajinskej či ruskej orientácie. Skôr sa prikláňame k prvému variantu, t. j., že išlo o náhodu alebo v prípade Strany práce aj o snahu o isté odlišenie od Ukrajinsko-ruskej sekcie DS, ktorá na slovenskej politickej scéne bola etablovaná s polročným predstihom.

Živú odozvu aj medzi obyvateľstvom rusínskej národnosti vyvolal prevrat vo februári 1948. Diskusie týkajúce sa národnostnej orientácie a pomenovania etnika na krátky čas zdanlivo ustúpili do pozadia a hlavná pozornosť bola venovaná politickému vývoju a snahe zabrániť oslabeniu nacionálnych pozícií v novo sa vytvárajúcom politickom spektre. To viedlo aj k zrušeniu ukrajinsko-ruskej sekcie DS a zmene politickej príslušnosti, pričom bývalí funkcionári DS svoje predchádzajúce pôsobenie v tejto strane odôvodňovali zodpovednosťou za osud ukrajinského ľudu i za udržanie jednoty ukrajinského obyvateľstva na Slovensku.²²

18. apríla 1948 sa v Prešove zišiel III. celonárodný zjazd Ukrajincov a Rusov v Československu nazývaný tiež pracovným zjazdom. Zúčastnil sa na ňom ako hosť aj podpredseda vlády ČSR a predseda KSS V. Široký, od ktorého sa očakávalo stanovisko k prejednávanej otázke, najmä ku kritike návrhu ústavy, v ktorej absentovali pasáže o postavení národnostných menšín. V. Široký túto skutočnosť demagogicky zdôvodnil tým, že ústava uzakmoňuje moc ľudu a poskytuje rovnaké práva všetkým občanom, teda aj občanom ukrajinskej a ruskej národnosti a dáva im možnosti a prostriedky k všestrannému rozvoju.²³ Táto nepresvedčivá argumentácia zodpovedala vtedajšej koncepcii individualizácie národnostných práv, ktorá fakticky nepočítala s politicko-právnym zabezpečením existencie a ochrany národných menšín ako relatívne samostatných etnosociálnych kolektívov. Pre rusínsku/ukrajinskú reprezentáciu obyvateľstva bola táto skutočnosť veľkým sklamaním a otvorene sa hovorilo, že text navrhovanej ústavy je vlastne nepriamym pokynom k asimilácii Ukrajincov. V tejto súvislosti boli vyslovené požiadavky, aby UNRP naďalej dôsledne požadovala zabezpečenie práv ukrajinského obyvateľstva, a to nielen prostredníctvom ústavy, ale prípadne aj v iných právnych normách.²⁴

Začiatkom decembra 1948 sa Predsedníctvo ÚV KSS zaoberalo situáciou medzi ukrajinským obyvateľstvom. V prijatej rezolúcii boli použité termíny "ukrajinský ľud", "ukrajinský pracujúci ľud", "Ukrajinci", "Ukrajinci (Rusi)", "ukrajinské okresy", "ukrajinské obyvateľstvo". Z rozduchavania jazykového boja boli obvinení emigranti zo západnej a Zakarpatskej Ukrajiny, ktorí "...najhorlivejšie dokazujú, že naši Ukrajinci nemajú nič spoločné s veľkým ukrajinským národom".²⁵

Samozrejme, že nemôžeme obísť materiály, ktoré na podnet orgánov KSS vypracovali poprední predstavitelia UNRP. V novembri 1948 I. Rohal-Ilkiv predložil materiál, ktorý mal názov "K národnostnej otázke Ukrajincov v ČSR" a mal byť pre politické ako aj štátne orgány námetom na riešenie kultúrneho, politického a ekonomického postavenia Ukrajincov. Uvedený návrh odmietal názory na riešenie postavenia tejto národnosti formou oblastnej (teritoriálnej) autonómie, lebo v tom videl riziko posilnenia pozícií buržoázneho nacionalizmu. Spochybnil aj existenciu UNRP, ktorú ako inštitúciu fungujúcu na úzko národnostnom základe pokladal v nových spoločenských pomeroch za zbytočnú. Namiesto teritoriálnej autonómie, ktorú pokladal za nevhodnú pre malý počet Ukrajincov, ako aj z dôvodu ich nekompaktného osídlenia, navrhoval prijatie osobitných zákonov. Doporučoval, aby v aparáte i orgánoch KSS, i štátnych inštitúciách mali zastúpenie Ukrajinci. Jednoznačne požadoval odstránenie dvoch vyučovacích jazykov a preferoval zavedenie len ukrajinského vyučovacieho jazyka. Zároveň na označenie etnika pripúšťal len jeden variant, ktorý odvodzoval od pomenovania *Ukrajinec, ukrajinský*.²⁶

Variabilnejšie možnosti pomenovania uvádzal Štefan Bunganič v materiáli "Národnostná otázka Ukrajincov (Karpatorusov) v ČSR", ktorý sa diametrálne odlišoval od koncepcie I. Rohala-Ilkiva.²⁷ Okrem variantu uvedeného v názve používal v tomto dokumente aj etnonyma "Karpatorusi - Ukrajinci", "Karpatorusi (Ukrajinci)", "Karpatoruský ukrajinský ľud", "karpatoruský (ukrajinský) ľud". Jednoznačne preferoval myšlienku oblastnej (teritoriálnej) autonómnej oblasti. V súvislosti s tým nepodporoval prijatie súboru právnych noriem, ktoré by garantovali národnostné práva, ale bol presvedčený, že by ich v plnej miere nahradil zákon o autonómnej oblasti. Aj zo súčasného hľadiska sú pozoruhodné jeho názory

tykajúce sa pomenovania etnika. Odmietal dvojité pomenovanie "ruský a ukrajinský", lebo podľa neho, v podmienkach Slovenska nejde o dva národy, ale o "jeden jednotný národ, hovoriaci na niekoľko veľmi blízkych nárečiach".²⁸ Na svoju dobu otvorene a realistický konštatoval, že jestvovanie "suverénneho ukrajinského štátu ako zväzovej republiky, prinieslo úplne nový prvok do riešenia karpatoruskej (ukrajinsko-rusínskej) otázky." Nesúhlasil s pomenovaním etnika termínom "ruský", ktoré podľa neho má právo používať jedine "veľkoruský národ". Pripúšťal však používanie názvu Ukrajinec, ukrajinský, nevylučoval však ani variant prípadného vytvorenia osobitného východoslovenského - karpatoruského národa, ktorý by mohol používať ruský jazyk alebo si vytvoriť vlastný literárny jazyk.²⁹ Táto myšlienka mala podporu aj medzi predstaviteľmi Zväzu mládeže Karpát, ktorí ešte v apríli 1948 vyzvali Predsedníctvo UNRP využiť maximum možností, aby do návrhu ústavy boli zahrnuté aj "práva nášho národa ako tretieho samostatného slovanského národa Československej republiky".³⁰

Otázka terminológie v súvislosti s pomenovaním rusínskeho etnika na Slovensku a jeho inštitúcií v rokoch 1945-1948 doposiaľ nebola dostatočne analyzovaná a nebol zhodnotený ani jej význam v nasledujúcich rokoch. Nazdávame sa však, že napriek nejasnostiam i sporom, ktoré v tejto súvislosti vznikali, je možné, a to aj z dnešného pohľadu, oceniť úsilie predstaviteľov rusínskej elity, ktorí uvedené problémy, v záujme spoločných cieľov, dokázali do značnej miery eliminovať aj kontroverzné etnické i politické názory a postoje.

* Text kurzívou zvýraznil autor.

Poznámky

¹Pozri: Kováč, D.: Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945). Bratislava 1991; Olejník, M.: Miesto nemeckej menšiny v historickom vývoji Slovenska a okolnosti vedúce k jej odsunu. In: Slezský sborník, roč. 94, č. 3, 1996, s. 194 - 195; Staněk, T.: Odsun Nemců z Československa 1945-1947. Praha 1991; Šutaj, Š.: Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948. Bratislava, Veda 1993, 196 s.

²Pozri: Dejiny Slovenského národného povstania, zv. 3. Dokumenty. Bratislava, Pravda 1984, s. 580. Vanat, I.: Narýsy novitňoji istoriji ukrajinciv schidnoji Slovaččyny, II, 1938-1948. Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava, oddelenie ukrajinskej literatúry v Prešove 1985, s. 217; Vartíková, M.: Slovenská národná rada roku 1945. In: Prvé kroky po oslobodení. Bratislava, Epoque 1970, s. 47; Vartíková, M. (Ed.): Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava 1970, s. 90 a 112; Klimeš, M. - Lesjuk, P. - Malá, I. - Prečan, V.: Cesta ke květnu. Praha, Nakladatelství ČSAV 1965, s. 500; Gajdoš, M. - Konečný, S.: K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov - Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch. Košice 1991, s. 14 - 19.

³K tejto problematike pozri: Křen, J.: Do emigrace. Praha 1963, s. 555 - 556; Sovjetskij faktor v vostočnoj Evrope 1944-1953, T. 1. 1944-1948. Dokumenty. Moskva, ROSSPEN 1999. Pis'mo J. V. Stalina Prezidentu Čechoslovenskej Republiky E. Benešu v svyazi s sobytijami v Zakarpatskoj Ukrajině, s. 132 - 134; Sudoplatov, P.: Specoperacii 1930-1950. Moskva 1997, s. 383. Brod, T.: Československo a Sovětský svaz 1939-1945. Moskva - objetí a pouto. Nakladatelství LISTOPAD, Vydavatelství a nakladatelství PRÁCE, Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, Praha 1992, s. 262 - 310; Husák, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava, Pravda 1974, s. 578; Pop, I.: Režysery i statysty. In: Karpats'kyj kraj, Sičeň - kviteň 1995, 1-4 (110), ričnyk 5, s. 68-72; Pop, I.: Jak nas viddavaly, abo trojandy dla pryslužnykiv Mechlisa. In: Karpats'kyj kraj, Traveň - serpeň 1995, 5-8 (111), ričnyk 5, s. 82-88. Makara, M. P.: Zakarpats'ka ukrajina: šlach do vozz'jednanňa, doscvid rozvytku (žovteň 1944 - sičeň 1946 rr.) Užgorod 1995, s. 5 - 41.

⁴Bližšie pozri: Dovganyč, O. D.: Maramoros'kyj z'jizd - zabuta storinka istoriji. In: O. D. Dovganyč (Ed.): Togo dňa zижšlo sonce vozz'jednanňa: mynule i sučasne. Gosprozrachunkovyj redakcijno-vydavnyčyj viddil komitetu informaciji, Užgorod 1997, s. 67 - 72; Gajdoš, M.: Pokus o pripojenie Marmaroško - sigetského okruhu k Zakarpatskej Ukrajině. In: Človek a spoločnosť. Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied, roč. 1, č. 1, 1998., www.saske.sk/cas/1-1998

⁵Archív Zväzu Rusínov-Ukrajincov (A ZRUSR) Prešov, f. UNRP, a.j. 338. Protokol I. celonárodného zjazdu 1. marca 1945.

⁶Napr. stanovisko UNRP k tejto otázke prezentoval V. Kapišovský na zasadnutí SNR 16. júla 1946. Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) K SNR. Stenografický zápis z 19. pléna SNR, 16. júl 1946, s. 19.

⁷V originále "Vremennyj Narodnyj Komitet prjaševskich i russkich ukrajincev". Deržavnyj archiv Zakarpatskoj oblasti (DAZO) Užgorod, f. P - 4, op. 1, od. zb. 11, ark. 1, 2, 3.

⁸ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6. Protokol sostavlenyj na 1-om sobranii delegatov ukrainskogo naselenija Prjaševščiny sostojavšemsja dňa 1-ogo marta 1945 g. v pomeščšni Russkogo doma v Prjaševe.

⁹ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6.

¹⁰ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6. V Protokole je azbukou uvedené: "Neosporim fakt, čto my

prinadležim k malorusskej vetki. S tečenijem istoričeskich faktov malorossy nazývajúť sebja ukrajincami. Raz verchovnyje kulturnyje organizacii SSSR i drugije sčitajúť i nas ukrajincami, to, ne vziraja na razvitije i na istoričesko-političeskoje obosnovannoje otkolnenije našego naroda ot slova ukrajinec my ne možem sčitaf sebja drugimi i čem ukrajincami."

¹¹Prjaševščina, 1. mája 1945"Memorandum Ukrajincev živuščich v Slovaki, predstaviteľnicej kotorych javljajetsja Ukrajinskaja Narodnaja Rada v Prjaševe".

¹²Memorandum Ukrajincov má tri základné časti. V prvej sa hovorí o postavení ukrajinského obyvateľstva do roku 1945 a zdôrazňuje sa jeho účasť v protifašistickom boji spolu s Čechmi a Slovákmi. Stanovisko UNRP k obnovenej ČSR a k jej zákonodarným i výkonným orgánom je sformulované v druhej časti memoranda a obsahom tretej časti sú požiadavky, týkajúce sa zastúpenia Ukrajincov v SNR, v ústredných orgánoch štátnej správy a súdництва ako aj v ostatných inštitúciách, najmä ak sa ich činnosť dotýka oblastí s ukrajinským obyvateľstvom; zriadenia osobitných referátov, ktoré by v rámci jednotlivých povereníctiev boli plne kompetentné v záležitostiach týkajúcich sa ukrajinského obyvateľstva (osobitne bola zvýraznená požiadavka, aby pri Povereníctve školstva a osvety SNR bol vytvorený referát pre ukrajinské a ruské školy, ktorého personál a vedúci by boli menovaní v súlade s návrhom UNR v Prešove); zriaďovania ukrajinských a ruských škôl všetkých typov, katedier ruského a ukrajinského jazyka, ako aj vytvárania možností, aby ukrajinskí študenti zo Slovenska mohli študovať v ZSSR; umožnenia všestranných kontaktov so sovietskou Ukrajinou, osobitne so Zakarpatskou Ukrajinou. Pozri: A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 346; Tiež Prjaševščina, 1. máj 1945; Vanat Ivan: Narysy novitnoji istoriji ..., II, s. 312 - 316.

¹³SNA, f. Úrad Predsedníctva SNR (ÚP SNR), i.č. 25, kart.8. Povereník školstva a osvety L. Novomeský vo svojom exposé poukázal na spravodlivý charakter a význam národného hnutia ukrajinského obyvateľstva a zdôraznil nevyhnutnosť dokumentovať priaznivý pomer k Ukrajincom pozitívnu odpoveďou na memorandum, čím SNR potvrdí svoju slovanskú orientáciu a eliminuje možné separatistické tendencie.

¹⁴Porovnaj Vanat, I.: Narysy novitnoji istoriji ...II, s 233.

¹⁵Štátny oblastný archív (SOBA) Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6. Protokol II-go Vsenarodnogo s"jezda delegatov ot ukrainskich rajonov Prjaševščiny, sostojavšegosja 7-go oktabrja v bolšom zale "Černyj orel" v Prjaševe.

¹⁶ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6.

¹⁷ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6.

¹⁸ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6.

¹⁹SNA, f. ÚP SNR, i. č. 22, kart. 3. ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6, spis č. 608/46 prez.

²⁰SNA, f. ÚP SNR, i. č. 22, kart. 3. ŠOBA Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6, spis č. 608/46 prez.

²¹K tejto problematike pozri Lacko, J.: Vývin v Strane práce od jej vzniku až do rozplynutia. In: Cestou socialistického vývinu. Bratislava 1973, s. 44; Šutaj, Š.: K činnosti a organizačnej štruktúre Strany práce (sociálnej demokracie). In: Historica Carpatica 13, Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1982, s. 72-73; Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 - 1948. Bratislava, Veda 1999, s. 72 - 108.

²²A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1 241; Prjaševščina, 29. apríl 1948.

²³Prjaševščina, 29. apríl 1948.

²⁴Prjaševščina, 20. máj 1948; A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1 120 a 1 258.

²⁵SNA, f. ÚV KSS. Zasadanie Predsedníctva ÚV KSS 9. 12. 1948. Kart. 789.

²⁶SNA, f. ÚV KSS, Tajomníci, P. David, kart. 2269.

²⁷Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (A MV SR) Levoča, f. B 10, i.j. 1.

²⁸A MV SR Levoča, f. B 10, i.j. 1.

²⁹A MV SR Levoča, f. B 10, i.j. 1.

³⁰A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1 267.